

DEMOKRACIJA NA PREKRETNICI

Ur. Pavo Barišić, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 2015, 365 stranica.

U povijesti filozofije politike ali i mišljenja političkoga uopće, ne postoji pojam koji, zato jer je odveć samorazumljiv, predstavlja različita i nerijetko pogrešna razumijevanja. Otkad je mišljenja, svjedoci smo toga da je najteže misliti ono samorazumljivo. Upravo je samorazumljivost i lakoća pristupa mišljenju demokracije najbolji dokaz kako se lako zapada u zamku njezina značenja i to ne samo zbog njezine višeznačnosti nego i zato jer se njezin naziv rabi i onda kada nedostaje sličnoga pojma. Demokracija je tako iskvaren (antika), ali i najbolji oblik vladavine (Rousseau), ona je vladavinski oblik i politička doktrina, vladavina *demosa* i većinsko načelo odlučivanja, izravna i predstavnička. Ona je sinonim za pravednu proceduru, za način života, ali i za tiraniju većine, zahtjev za slobodom i imperativ pravednoga življenja. Riječju, ona je ono čemu se teži. Otuda se jasnim nadaže nemogućnost jednoznačnoga određenja toga pojma, a samim tim još je manja mogućnost njegova određenja danas, u vremenu globalizacijskoga rastvaranja klasičnih i modernih određenja demokracije. Što je demokracija danas, uvelike je odgovorio zbornik *Demokracija na prekretnici*.

Zbornik je nastao na temelju dvaju međunarodnih znanstvenih skupova posvećenih obilježavanju 150. obljetnice rođenja američkoga filozofa, teoretičara demokracije Johna Deweya. Prvi je održan od 30. kolovoza do 4. rujna 2009. u Interuniverzitetkom centru u Dubrovniku u okviru međunarodnoga poslijediplomskoga tečaja *Filozofija i demokracija* koji vode Henning Ottmann i urednik zbornika Pavo Barišić, a drugi u Zagrebu 26. i 27. studenoga 2009. u okviru godišnjega simpozija Hrvatskoga filozofskoga društva pod nazivom *Demokracija na prekretnici – sloboda, jednakost, pravednost*. Pored istaknutih domaćih i inozemnih znanstvenika, u zborniku surađuju i dva istaknuta američka istraživača i stručnjaka za Deweyevu filozofiju: ravnatelj Centra za proučavanje Deweya na Sveučilištu Southern Illinois u Carbondaleu Larry A. Hickman te Philip Kitcher, ugledni nositelj profesure John Dewey na Sveučilištu Columbia u New Yorku.

Zbornik je, uz predgovor urednika, podijeljen u dvije tematske cjeline koje, s ukupno 24 priloga, i formalno slijede oba znanstvena skupa. U prvoj cjelini, FILOZOFIJA DEMOKRACIJE JOHN A. DEWEYA, Larry A. Hickmann pokazuje kako

Deweyevo mišljenje kreće od demokracije kao načina života, odnosno harmonije koja bi među nacijama trebali biti onakva kakva je i među pojedincima te u svojem radu *John Dewey's Naturalism as a Model for Global Ethics* prikazuje Deweyeva predavanja o mogućnostima ozbiljenja globalne etike. Philip Kitcher u radu *John Dewey, Philosophical Radical* tumači kako je upravo Dewey od 1920-ih do smrti 1952. bio utjecajniji no što je to bio ijedan američki filozof prije i poslije njega te da je taj utjecaj bio takav da su ga suvremenici određivali prvim američkim filozofom mjerljivim s velikim misliocima zapadne tradicije mišljenja. Svojim prilogom *Demokratie oder demokratische Gesellschaft* Olga Simova razmatra Deweyev pojam demokracije u odnosu na ranije (Marx) i suvremene (Giddens, Beck) radikalno ljevičarske ideje, u kojima nalazi epistemološke, antropološke i političke podudarnosti. Člankom *Klassischer Pragmatismus und Demokratie* Jörg Wernecke upućuje na važnost Deweyeva pragmatizma, pedagogije i demokracije. U radu *Etički ideal demokracije* Pavo Barišić ističe važnost Deweyeve koncepcije demokratskoga odgoja. Propituje je li Dewey, sukladno Rortyjevoj tvrdnji, potkopao temelje liberalizma ili se upravo u njegovoj koncepciji obnove filozofije zrcali oživljavanje liberalizma. Ističe kako Deweyeva subtilna kritika individualizma i nastojanje oko jačanja ćudorednih i participativnih demokratskih poveznica u lokalnim zajednicama pronalazi odjeka u komunitarističkim argumentacijskim diskursima. Dewey, zaključuje autor, nije rušio temelje liberalizma i demokracije, nego ih je obogatio i podignuo na višu razinu. O Deweyevu konceptu integralnoga demokratskoga odgoja u radu *The Contemporary Relevance of Dewey's Social Liberalism* piše Heda Festini, a u prilogu *Dewey kao Rortyjevi filozofski i demokratski orijentir* Danko Plevnik pokazuje i osobniju stranu odnosa dvojice filozofa, govoreći o važnom Deweyevu utjecaju na filozofske postulate Richarda Rortyja. U radu *Budućnost demokracije* Asim Mujkić pokazuje važnost Deweyeve kritike liberalizma i kapitalizma, odnosno njegovo upozoravanje na slabosti obaju sistema i isticanja kako liberalizam može biti smislen jedino kao liberalni socijalizam. Enis Zebić prilogom *Javnost kao fantom i javnost u zamračenju* skreće pažnju na Deweyevo razmatranje građanstva i javnosti, a time i medija u polemici s Walterom Lippmannom.

Druga tematska cjelina, IDEALI DEMOKRACIJE – SLOBODA, JEDNAKOST, PRAVEDNOST, započinje radom *Jednakost bez slobode ili jednakost bez pravednosti*, u kojem autor Lino Veljak razmatra posljedice različitih shvaćanja ideje jednakosti na području teorija demokracije i političke prakse. Polazi od inzistiranja na važnosti pojmovnoga raščlanjenja i diferencijacije pojmova jednakosti, jednakopravnosti, nivelacije i dr., kako bi se takvom pojmovnom preciznošću izbjegnule lažne alternative i omogućio treći put kao prevladavanje temeljne lažne alternative između totalitarnog egalitarizma s jedne i neoliberalizma s druge strane. O važnosti jedne od temeljnih teorija pravednosti, one Johna Rawlsa, u zajedničkom radu *Rawlsova teorija pravednosti i pitanje istine* pišu Nebojša Zelić i Elvio Baccharini, koji nastoje pokazati relevantnost Rawlsove koncepcije političkoga liberalizma i otkloniti kritike koje mu se upućuju, poput one kako se takva koncepcija ne može temeljiti bez

određenog koncepta istine, što je Rawls upravo nastojao izbjeći. O odnosu demokracije i političkoga u prilogu *Aporije o značenju politike kod Arendt* piše Željko Senković, koji upozorava kako se pojam političkoga (politike) ne može reducirati na vladavinu, nego se, sukladno intenciji Arendt, treba usmjeriti na djelovanje.

U radu *Education and the Etics of Democratic Character* Mark Evans skreće pozornost na deweyjevsko uvjerenje da demokracija nije samo oblik političke zajednice nego i način življenja u kojem se pojedinci mogu razvijati u socijalno pravednim okolnostima. Barbara Zehnpfennig u prilogu *Demokratie und (Un-)Bildung; Platon, Humbolt und der Bologna-Prozess* razmatra odnos demokracije i obrazovanja na način usporedbe Humboltova sustava s aktualnim Bolonjskim procesom, a Reinhard Mehring u radu *Die demokratie der Schule* zauzima stajalište da bi političko obrazovanje u srednjim školama trebalo poučavati osnove političkih institucija i pravnoga sistema. O duhovnim znanostima i teoriji kompenzacije u radu *Der Gaist der Geisteswissenschaften* piše Henning Ottmann, koji zaključuje kako se duhovne znanosti ne smije mjeriti argumentima korisnosti, a prilogom *On Progressive Alternative: Unger versus Žižek* Lenart Škof iznosi usporedbu dvojice filozofa te ih postavlja u alternativni odnos. Bojan Žalec u radu *Religija, demokrcija i solidarni personalizam: na putu k svjetskoj kulturi i civilizaciji* razmatra značaj i vrijednosti vjere za moderni svijet te ih traži u okviru mišljenja Renéa Girarda i pozicije solidarnoga personalizma, a sličnu temu u radu *Aspekti filozofije globalizacije u enciklici Caritas in veritate* obrađuje Hrvoje Relja, prikazujući filozofijsko-socijalna promišljanja globalizacije pape Benedikta XVI. Odnosu demokracije i globalizacije u radu *Demokracija i globalna kriza* razmatra Fahrudin Novalić, koji pokazuje ekonomske uzroke suvremene globalne recesije i ukazuje na rješenje krize koje mora ići putem recepcije demokracije, vladavine prava, istinske odgovornosti te socijalne i globalne pravde. Svojim prilogom *Demokracija u doba tehnike* Fulvio Šuran upozorava na opasnosti dehumanizacije sve značajnijim razvojem tehniciziranoga društva, a Tomislav Krznar radom *Ozelenjenje demokracije* na važnost paralelnoga procesa demokratizacije društva s imperativom zaštite okoliša, osobito u društvima bez trajnije demokratske tradicije. Zbornik završava zajedničkim radom *Kerumizacija Hrvatske: kriza demokracije ili demokracija krize?* Amira Muzura i Ive Rinčić, koji razmatraju fenomen populizma i njegova odnosa s demokracijom uspoređujući različita povijesna i teorijska određenja demokracije s hrvatskim iskustvom.

Raznolikim pristupima razumijevanju fenomena demokracije zbornik je otvorio mnogobrojna pitanja o problemu demokracije u globaliziranom svijetu, u kojem je demokracija sve više svedena na formalni karakter uz primjetno odsustvo njezine biti u sadržajnom smislu. Stoga je zbornik *Demokracija na prekretnici* svojim sadržajem te kritičkim pristupom vrijedno štivo ne samo za filozofe i druge znanstvenike nego i za svakoga čitatelja koji se pita o važnosti demokracije.

GORAN SUNAJKO